

Kardos Sándor[1]: Gondolatok a pótmagánvádról

Debreceni Jogi Műhely, 2004. évi (I. évfolyam) 1. szám, (2004. december)

A pótmagánvád bevezetésének indokairól Balogh Jenő a következőket írja: „Amennyiben a büntetendő cselekményeket úgy fogjuk fel, mint az állam jogi rendjének megsértéseit, logikailag könnyen lehetne igazolni azt a tételt, hogy a vád képviselőjének jogával egyedül az államnak e végből szervezett vádhatósága legyen kizárólag felruházva.”[2] Ezt követően világos logikával levezeti a pótmagánvád intézményének szükségességét: „Bármely kétségtelenek azonban azok az előnyök, amelyekkel az állandó vádhatóság szervezése és működése a kizárólagos állampolgári vádjognak hatályban léte felett bír: mégis az a szervezet, hogy az államügyészség teljhatalmú és kizárólagos ura legyen a közvádnak nemcsak a társadalom érdekei szempontjából járna túrhetetlen következményekkel, hanem az anyagi igazság érvényre emelése is számos veszélyt rejtene magában [...] a vádhatóság eljáró tagjának egyéni nézetétől függne az, hogy valamely büntetendő cselekmény megtoroltathassék-e, vagy megtorlatlanul maradjon?”[3]

Kifejti azt a véleményét is, hogy az ügyészség mulasztása esetén „nem kell mindig az ügyészségnek rossz akaratára, evidens visszaélésére, vagy éppen a kormányznak pártérdektől adott direkt utasítására gondolni, amelyek, ha felmerülhetnek is, mégis csak ritka kivételként jöhetnek számba.”[4] Balogh Jenő azonban nemcsak kiváló jogtudós, hanem az emberi jellem jó ismerője is volt, mert gondolatmenetét a következőképpen folytatja: „Az pedig kétségtelen, hogy minden intelligens ügyész, aki az eléje kerülő feljelentéseknek a horderejét teljesen megbírja ítélni, ha feljebbvalója nem is fejezte ki előtte óhaját, tudja vagy legalábbis tudni véli, hogy valamely bűnper megindítása felette kellemetlen vagy éppen megsemmisítő hatású volna arra a kormányra, melynek utasításai a vád képviselőjében reá nézve kötelezők, vagy arra a pártra, melyből az akkori kormány kikerült, esetleg egyik vezéregyéniségére nézve annak a pártnak, amely az időleges minisztériumot támogatja. Bizonyos ugyan, hogy az egészen szilárd jellemű, független gondolkodású ügyészt ez a körülmény nem fogja visszatartani kötelességének teljesítésétől, de más ügyészeknél nagyon közel fekszik az a veszély, hogy – az emberi természetnek általános gyarlóságánál fogva – az időleges kormánynak vagy pártjának érdekeit azonosítani fogják az állam érdekeivel s az utóbbiakat vélik előmozdítani akkor, mikor csak az előbbieket szolgálják.” [5]

A pótmagánvád intézménye lehetőséget nyújt a sértettnek arra, hogy közvádas ügyekben bírósághoz forduljon akkor is, ha a vádhatóság ezt nem teszi meg, mert az ügyész, vagy a nyomozó hatóság a feljelentést elutasította, a nyomozást megszüntette, illetve az ügyész a vádat részben mellőzte, vagy elejtette. A pótmagánvád tehát az ügyészi vádmonopólium kizárólagosságát töri meg, megakadályozza, hogy az ügyész quasi bíróként eljárva bűnösöket mentessen fel a vád elejtésével.[6] A pótmagánvád - szemben a magánváddal - közvádas bűncselekmények esetén is biztosítja, hogy a sértett vádlóként léphessen fel.

A hatályos törvény a pótmagánvádas bűncselekmények körét nem korlátozza. A pótmagánvádlói fellépés lehetősége azonban mégsem korlátlan, ugyanis ha pl. a feljelentés elutasításának vagy a nyomozás megszüntetésének oka a gyermekkor, a halál, az elévülés, a kegyelem, a ne bis in idem tilalma, vagy a nyomozás megszüntetésére azért került sor, mert a meghatározott gyanúsított ellen folyó nyomozás megkezdésétől már két év eltelt, pótmagánvádnak nincs helye. Ugyancsak nincs pótmagánvád a fiatakorúak elleni eljárásban, a bíróság elé állítás során és a lemondás a tárgyalásról esetén sem.

A pótmagánvádat elsőként az 1896. évi Bp. szabályozta a magyar jogban. Az ügyészség akkori helyzete még indokoltabbá tette a bevezetését, ugyanis a kormány felügyelete alá tartozott, nem pedig az országgyűlés felügyelete alá, mint a mai szabályozás szerint.

Az 1954. évi V. törvény azonban eltörölte a pótmagánvádat, amit az ügyész akkori megerősödött helyzetével is magyaráztak. Az ügyész a törvényesség őrévé vált, kizárólagos joga volt dönten, hogy a vádnak van-e törvényes alapja, vagy pedig nincs. Egyértelműen a szovjet szabályozás hatása érvényesült.

A mai felfogás szerint a pótmagánvád ellen felhozható érvek, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás, a büntetés joga az államot illeti meg, amelyre a fent hivatkozott Balogh Jenő is utalt, ebből következik, hogy a vádat is az állam által közhatalommal felruházott személy képviselheti. A sértett elfogultsága miatt alkalmatlan a vád képviselőjére; és legvégül a megalapozatlan vádemelések a bíróság tevékenységét megterhelik.

A pótmagánvád mellett felhozható érvek, hogy az állam átruházhatja a sértettre a vád képviselőjének a jogát, csupán az a fontos, hogy a végső döntés a bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása tekintetében az államot képviselő bíróság kezében legyen. Az ügyészség mulasztásait, tévedéseit csak a pótmagánváddal lehet orvosolni. A pótmagánvádló csak a vádindítvány előzetes bírói kontrolja után emelhet vádat, ezzel ki lehet szűrni a megalapozatlan vádemeléseket.^[7] A pótmagánvád természetét a törvény a terhelt kompromisszumok nélküli megbüntetésében látja. Ezt a célt szolgálja, hogy a pótmagánvádló a bíróság bűnösséget megállapító, büntetést, illetve intézkedését kiszabó határozata ellen a vádlott javára enyhítésért nem fellebbezhet.^[8]

Kifogásolható, hogy a pótmagánvád intézményének szabályozása nem egy helyen található a Be.-ben. A pótmagánvádló fogalmát az 53. § határozza meg, méghozzá úgy, hogy felsorolja azokat az eseteket, amikor a sértett pótmagánvádlóként léphet fel. Az 53. § szabályozása azonban nem teljes, a részletszabályokat a Be. más paragrafusai [199. § (2)-(3) bek., 229. § (1) bek.] tartalmazzák. Ez a szétagoltság, amely jellemző a pótmagánvád jogintézményének szabályozására, az áttekinthetőség rovására megy.^[9] Célszerű lett volna a külön eljárásokról szóló fejezetben tárgyalni a jogintézményt.

A sértett a büntetőeljárás különböző szakaszaiban más-más okból léphet fel pótmagánvádlóként. A nyomozási szakaszban akkor, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a feljelentést elutasította, vagy a nyomozást megszüntette. Pótmagánvádnak ezen okokból csak akkor van helye, ha:

- feljelentést azért utasították el, mert a cselekmény nem bűncselekmény, a bűncselekmény gyanúja hiányzik, vagy büntethetőséget kizáró ok került megállapításra,
- továbbá ha a nyomozást azért szüntették meg, mert a cselekmény nem bűncselekmény, a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, és az eljárás folytatásától sem várható eredmény, ha nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt, illetve a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el, ha büntethetőséget kizáró ok^[10], valamint a törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok állapítható meg.^[11]

Mint arra már utaltunk, a Be. 199. § (3) bekezdése kategorikusan kizárja a pótmagánvádlóként történő fellépést, ha a büntethetőséget a gyermekkor vagy kóros elmeállapot zárja ki, továbbá az elkövető halála esetén.

A sértettnek a feljelentés elutasítása, illetve a nyomozás megszüntetése ellen panasszal kell élnie, és csak akkor léphet fel pótmagánvádlóként, ha a panaszát az annak elbírálására

jogosult ügyész elutasította. Vádindítványát az elutasító határozat közlésétől számított harminc napon belül kell előterjesztenie.

Az eljárás ügyészi szakaszában az ügyész a vádat részben mellőzheti^[12] „olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.” Az ügyész köteles értesíteni a sértettet a vádemelés részbeni mellőzéséről, és a pótmagánvád lehetőségéről. A sértettnek harminc nap áll rendelkezésére a vádindítvány benyújtására. A Be. eredeti verziója nem tartalmazta a vádemelés részbeni mellőzése esetén a pótmagánvád lehetőségét, de az később mégis bevezetésre került, mert az ügyész döntése ebben az esetben is elzárja a sértettet attól a lehetőségtől, hogy az őt ért bűncselekményt bíróság tárgyalja meg és hozzon az ügyben határozatot.

A tárgyalási szakaszban az ügyész a vádat indokolással elejtheti. A bíróság köteles a sértettet erről értesíteni, és felhívni figyelmét a pótmagánvád lehetőségére.

A sértett nem léphet fel pótmagánvádlóként, ha a bíróság a vádlottat felmentette, vagy az eljárást megszüntette. A sértettnek nincs fellebbezési joga a döntés ellen, mivel nem ügyfél. A mai álláspont szerint a pótmagánvád szerepe, hogy az ügyet eljuttassa a bíróság elé az ügyész vagy a nyomozó hatóság tétlensége-, illetve az ügyész ügyből való kilépése ellenére is, ha a sértett úgy kívánja. Ha azonban az ügy megjárta a bíróságot, amely döntött a vádról, akkor a pótmagánvádló fellépése felesleges.^[13]

A pótmagánvádló halála esetén harminc napon belül egyenes ági rokona, házastársa, élettársa, vagy törvényes képviselője a helyébe léphet. Ebben az esetben a sértett halála előtt már fellépett pótmagánvádlói minőségben. Ha ez viszont nem történt meg, akkor a hozzátartozókra nézve a sértett általános jogai lesznek az irányadóak a Be. 51. § (3) bekezdésének rendelkezései szerint.

Abban az esetben tehát, ha a sértettnek a feljelentés elutasítása vagy pedig a nyomozás megszüntetése miatti panaszát a felettes ügyész elutasította, a sértett a közléstől számított harminc napon belül pótmagánvádlóként léphet fel. Ez a határidő jogvesztő, de a sértett igazolási kérelmet terjeszthet elő. A Be. 229. §-a lehetőséget biztosít a sértettnek, hogy az ellene elkövetett bűncselekmény hivatalos iratait az ügyészség hivatalos helyiségében megismerhesse. Azért van erre szükség, mert az iratok ismerete segít a sértettnek abban a döntésben, hogy pótmagánvádlóként fellépjen, vagy pedig nem.

A sértett nem nyomozhat, nincsenek meg azok az eszközei a tények felderítésére, mint az ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak, de ha pótmagánvádlóként lép fel, akkor a terhelt bűnösségét neki kell bizonyítania. Az iratok segítséget adhatnak a bizonyításban. Az ügygel kapcsolatos zártan kezelt iratokat a sértett biztonsági okokból nem ismerheti meg (tanúk, terhelt védelme, titokvédelem).

A pótmagánvádas eljárásban a sértett ügyvédi képviselete kötelező, kivéve, ha a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával rendelkezik. A sértett ügyvédjén keresztül vádindítványt nyújt be az ügyészségnek. A vádindítványt az iratokkal együtt az ügyészség továbbítja az illetékes és hatáskörrel rendelkező bírósághoz.

A vádindítványnak tartalmaznia kell [Be. 230. § (2) bek.]:

- a vádlott személyi adatait,
- a vád tárgyává tett cselekmény leírását,
- a vád tárgyává tett cselekmény minősítését,
- bejelentett polgári jogi igényt és egyéb indítványokat,

- tárgyalásra idézendők és értesítendők megnevezését.

Illetékes bírósággént megjelölhető a terhelt lakóhelye szerinti bíróság is. Szükséges a vádindítványban előadni azokat az indokokat is, amelyek alapján a pótmagánvádló a feljelentés elutasítása a nyomozás megszüntetése, vagy a vádemelés részbeni mellőzése ellenére a bírósági eljárás lefolytatását indítványozza [Be. 230. § (1) bek.]. Az előadott indokok lehetnek jogi természetűek – a feljelentés elutasításánál ezeknek kizárólagos szerepük van -, illetve ténykérdések, amik a nyomozás megszüntetésénél kapnak szerepet.

A vádindítvány még nem tekinthető vádiratnak.[14] A bíróságnak döntési jogköre van, hogy a vádindítványt elfogadja-e, és az eljárást lefolytatja-e, vagy pedig elutasítja azt. Az ügyész a vádindítványt annak fogyatékoságai ellenére is köteles továbbítani a bírósághoz, nem dönthet a fogyatékoság kérdésében. A pótmagánvádnak éppen az a feladata, hogy kiküszöbölje, hogy az ügyész egyedüli döntése kizárja a bírói utat. A vádindítvány fogyatékoságának kérdésében egyedül a bíróság dönthet.

A bíróság a vádindítványt elfogadja, elutasítja, vagy pedig áttételéről határoz. A bíróság a vádindítványt elutasítja érdemi okból, ha ténybeli vagy jogi alapja nyilvánvalóan hiányzik, alaki okból, ha a vádindítvány elkésett (harminc nap eltelt), a pótmagánvádlót nem képviseli ügyvéd (és a pótmagánvádló nem rendelkezik jogi szakvizsgával), illetve a vádindítvány nem a jogosulttól származik.[15] Az elutasítás nem akadályozza annak, hogy a sértett pótolja a vádindítvány fogyatékoságait. A vádindítványt elutasító végzés ellen nincs helye jogorvoslatnak. A miniszteri indokolás szerint a sértettnek a vádindítvány benyújtása előtt a feljelentés elutasítása, vagy a nyomozás megszüntetése ellen már élnie kellett panasszal, amit elutasítottak, és a bíróság is úgy döntött, hogy az eljárás folytatásának nincs helye. A végzés ellen már kizárja a jogorvoslatot a törvény.

A vádindítványból a bírói elfogadással lesz vád. A vádindítványt elutasító határozat nem egyenértékű az eljárást megszüntető végzéssel, ugyanis az utóbbihoz jogerő fűződik. A vádindítvány elutasítása ezért nem akadályozza annak sem, hogy a nyomozást folytassák.[16]

Ha a bíróság a vádindítványt nem utasította el, gondoskodik arról, hogy a bizonyítási eszközök rendelkezésre álljanak a tárgyaláson, és ha szükségesnek tartja, kényszerintézkedést rendelhet el [Be. 231. § (5) bek.].

Az ügyész a vádat elejtheti a tárgyalás előkészítése során, illetve a tárgyaláson is, egészen az elsőfokú bíróságnak az ítélet meghozatala céljából tartandó tanácsüléséig. Ha pótmagánvádló fellépésének van helye, a vád elejtéséről a sértettet tizenöt napon belül értesíti a bíróság, és a tárgyalást elnapolja. Ha több sértett van, mindet értesíteni kell. Ha nem tudnak közösen megállapodni, hogy ki lépjen fel pótmagánvádlóként, a bíróság dönt a kérdésben. Ha a sértett cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes, a törvényes képviselőt kell értesíteni. Ha a cselekvőképtelen sértett sérelmére törvényes képviselője követte el a bűncselekményt, a képviselőre a gyámhatóság lesz jogosult.

A bíróságnak kötelessége kioktatni a sértettet, hogy pótmagánvádlóként léphet fel harminc napon belül. Az elmulasztott határidő esetén igazolásnak nincs helye, a bíróság e határidő eredménytelen lejárta után az eljárást megszünteti. A sértettet figyelmeztetni kell a kötelező ügyvédi képviseletre, és a pótmagánvádló fellépésének eljárásjogi feltételeire.

A sértettnek vádindítványt kell benyújtani, nem elég a pótmagánvádlókénti fellépés szándékának a bejelentése. Az ügy iratait a sértett megismerheti, kivéve a zártan kezelt iratokat. Az ügy iratait a tárgyalási jegyzőkönyveket is érteni kell. A vádindítványt a tárgyalási szakaszban már az eljáró bírósághoz kell benyújtani, amely végzéssel dönt az elfogadásáról vagy elutasításáról. Fellebbezésnek itt sincs helye, a vádindítvány azonban megismételhető.[17] A pótmagánvádló ügyvédi képviselete a vádindítvány benyújtásától

kötelező. Ezek szerint a vádindítványt a pótmagánvádló is elkészítheti, de ez nem célszerű, mert jogi szaktudás szükséges az elkészítéséhez. A pótmagánvádló érdekeit több ügyvéd is képviselheti, de a vádindítványból ennek ki kell tűnnie.^[18] A pótmagánvádló képviselőjének jelenléte a tárgyaláson kötelező. Ettől eltérni nem lehet. Ha a pótmagánvádló ügyvédi képviselte az eljárás során megszűnik, a bíróság az erről való tudomásszerzéstől számított nyolc napon belül felszólítja a pótmagánvádlót, hogy nyolc napon belül ügyvédi képviselétéről gondoskodjék, különben az eljárást megszünteti.

A pótmagánvádló, mint sértett, tanúként is kihallgatható a tárgyalás során. Kérdéses, hogy ebben az esetben a vád részéről ki tehet fel kérdéseket. Indokolt lehet, hogy a pótmagánvádlót képviselő ügyvéd tehesse fel kérdéseket a tanúként kihallgatandó pótmagánvádlónak.

Részleges vádelejtés esetén a pótmagánvádló fellépése is korlátozott. A Be. kizárja, hogy az ügyész és a pótmagánvádló egyazon ügyben egymás mellett lépjen fel. Ezért, ha az ügy elkülönítése nem lehetséges, a pótmagánvádló fellépésére sincs mód.^[19] Felvethető, hogy nem a sértetti jogok ésszerűtlennek tűnő csorbitása-e ez.

A pótmagánvádló fellebbezési joga korlátozott, a vádlott javára nem fellebbezhet. Ha a fellebbezés bejelentésekor a vádat a pótmagánvádló képviseli, az elsőfokú bíróság az ügyet és iratait közvetlenül terjeszti fel a másodfokú bírósághoz.

Perújítási indítványt a pótmagánvádló csak a felmentett vádlott bűnösségével megállapítása érdekében terjeszthet elő, közvetlenül a döntésre jogosult bíróságnál. Felülvizsgálati indítványt a pótmagánvádló csak a vádlott felmentése illetve az eljárás megszüntetése esetén nyújthat be. A pótmagánvádlónak meg kell küldeni a más által benyújtott felülvizsgálati indítványt; továbbá a jogegységi tanács határozatát is közölni kell vele.^[20]

Közzvád esetén a büntetőeljárás költségeit az állam fedezi. Pótmagánvádas eljárásban a költségeket az állam előlegezi, de ha a vádlottat felmentik, illetve az eljárást megszünteti a bíróság, a pótmagánvádló a fellépésétől kezdve keletkezett költségeket maga viseli [Be. 344. §]. Ez a szabály visszatartó erőt jelent a sértett számára abban a döntésben, hogy pótmagánvádlóként lépjen-e fel, vagy pedig elfogadja a kialakult helyzetet. A sértettet arra készíti, hogy átgondolja, a per kimenetele számára kedvezően alakulhat-e, és a kockázati tényezővel számolva dönt a perbeli fellépéséről. A pótmagánvádas ügyek számát ez a szabályozás lecsökkenti, elősegíti, hogy a sértett felkészülve, bizonyítékait összegyűjtve lépjen a vád képviselőjének szerepkörébe, de kétségtelen, hogy a pótmagánvádló fellépésének jogosultságával a vagyonosabb sértettek könnyebben élhetnek.

Ezt erősíti az ügyvédi képviselési kötelezettség is, amelyet a Be. 343. § (3) bekezdése próbál enyhíteni. A bíróság, ha a sértett jövedelmi és vagyoni helyzete indokolja, és ezt külön jogszabályban rögzített módon igazolta, személyes költségmentességet engedélyezhet számára az ügyvédi munkadíj tekintetében. Ez tartalmazza az ügyvéd vagy ügyvédi iroda kirendelését, a büntetőügy iratairól kért másolat egyszeri kiadása során az illeték-feljegyzési jogot, továbbá a kirendelt képviselő díját és igazolt készkiadásait az állam előlegezi.

* * *

A tanulmány további részében egy aktuális kérdéssel, nevezetesen azzal kívánok foglalkozni, hogy ki jogosult az államot, mint sértettet pótmagánvádlóként képviselni. Előjáróban vizsgáljuk meg, hogy ebben a körben milyen lehetséges alternatívák merülhetnek fel.

Mindenek előtt egyrészt abban szükséges állást foglalni, hogy az állam vonatkozásában elkövetett bűncselekmények sértettjének maga az állam, vagy az államnak az a szerve (pl. APEH) tekintendő, melynek feladatkörét a jogellenes magatartás érintette, másrészt abban,

hogy valamely állami szerv a büntetőeljárásban felléphet-e, és ha igen, milyen feltételek esetén pótmagánvádlóként. A kérdésre adható lehetséges válaszok alapján – kétségtelen, kicsit mesterkélten, de talán nem tanulság nélkül – egymástól két álláspont különíthető el.

Az első álláspont szerint a kérdés megválaszolása attól függ, hogy a jogsérelem az államot a közhatalom gyakorlása során éri, vagy magánjogi jogviszony alanyaként. Az előbbi esetben (pl. az állami költségvetés bevételeinek vagy kiadásainak a területén) maga az állam a sértett, míg az utóbbi esetben (pl. az állami tulajdon sérelme esetén) az államnak az a szerve, amelyet az adott vagyon kezelésével megbíztak.

Ennél az álláspontnál felvetődik, hogy ha az államot, mint a közhatalom gyakorlóját éri sérelem, kizárólag az ügyészség lehet az az állami szerv, amely az állam büntetőjogi igényét érvényesíti a büntetőeljárásban, gyakorolva egyszersmind a sértett jogait is. Ebből egyúttal az is következne, hogy ilyen bűncselekmények megvalósulásakor a pótmagánvád kizárt, mert a pótmagánvádló a büntetőeljárás rendszerében magánérdeket érvényesít, a már kifejtett okok miatt viszont az ügyész közérdeket védő jogosítványai másik állami szerv által nem gyakorolhatók. Ugyancsak ezt támasztaná alá az az okfejtés, hogy a büntetőeljárásban eljáró hatóságokat a törvény taxatíve felsorolja, s rajtuk kívül más állami szerv ilyen jogkörrel felruházva nincs. Amennyiben ezt az álláspontot nem fogadnánk el úgy előállhatna az a helyzet, hogy valójában a bíróságnak az állam két szervének (hatóságának) vagyis az ügyészségnek és például az APEH-nek a vitájáról kellene döntenie.

Ebből a gondolatmenetből az is következik, hogy ha az állami szervet magánjogi jogviszony alanyaként érte sérelem, akkor természetesen sértettje a bűncselekménynek, s ez esetben a pótmagánvádló jogait is gyakorolhatja.

Ezt az álláspontot látszólag alátámasztja a Be. 54. § (5) bekezdése is, amely szerint az állami adóhatóság hatáskörébe tartozó adóval és költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránt az állam nevében a polgári jogi igény előterjesztésére az APEH jogosult. Tehát, ha vagyon elleni bűncselekmény valósul meg az APEH sérelmére, az APEH sértettnek tekintendő, és más egyéb törvényi feltételek meglétekor akár magánfélként vagy pótmagánvádlóként is felléphet.

A fentitől eltérő másik álláspont szerint az állam vagyoni sérelmével járó bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásban helye van a pótmagánvádnak minden olyan esetben, amikor annak a Be. 53. § (1) bekezdésében meghatározott feltételei fennállnak. Nincs jelentősége annak, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény a vagyon elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. fejezete) körében, vagy a Btk. különös részének más fejezetében van-e elhelyezve. Ebből viszont az következik, hogy az államot, mint sértettet pótmagánvádlóként az a szerve képviseli, melynek érdekkörét a cselekmény érintette. Ez a szerv lehet állami vállalat [Ptk. 31. §], egyéb állami gazdálkodó szerv [Ptk. 35. §], vagy költségvetési szerv. A pótmagánvádat az e szervek képviseletére jogosult személyek [Ptk. 31. § (6) bek. és a 36. § (2) bek.] terjeszthetik elő.

Ezen álláspont érveinek kifejtését azzal kell kezdeni, hogy a pótmagánvád intézményét a 2003. július hó 1. napján hatályba lépett 1998. évi Be. ötvenévi szünet után vezette be, s az ezt követően eltelt idő rövidségére tekintettel, magával a pótmagánváddal összefüggésben létező joggyakorlat nincs. Nem születtek olyan jogerős határozatok sem, amelyek az adott elvi kérdésben egymástól eltérően értelmezték volna a törvényt.

Ugyanakkor leszögezhető, hogy a pótmagánvád szabályozása a büntető eljárásjog olyan új fejleménye, amely eddig egyértelműnek tartott fogalmaknak a korábbtól eltérő értelmezését elvileg lehetővé teszi, de csak abban az esetben, ha annak indokai fennállnak. Azt, hogy a

büntetőeljárásban ki a sértett, az 1973. évi I. törvény (a korábbi Be.) 53. § (1) bekezdése és a hatályos Be. 51. § (1) bekezdése szó szerint azonosan határozza meg: „sértett az, akinek jogát, jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.” A fogalmat ugyan eltérő szóhasználattal, de teljesen azonos tartalommal határozta meg az 1900. január 1-től hatályos 1896. évi XXXIII. tc. (Bp.) 13. §-a. Annyi eltérés mutatható ki csupán, hogy amíg a Bp. félnek csupán az ügyészséget, a fő- és pótmagánvádlót, valamint azt tekintette, aki ellen a bűnvádi eljárás folyik, addig a hatályos Be. a sértettet a büntetőeljárásban résztvevő személyek között tartja számon. A több mint száz éves azonos szabályozás alapján mindeddig nem merült fel az értelmezés szükségessége abban a kérdésben, hogy a büntetőeljárásban ki lehet a sértett.

A magyar bírói gyakorlat már a Bp. hatályba lépését megelőzően ismerte a sértett pótmagánvádlói jogosultságát. Nem volt azonban egységes a Kúria gyakorlata abban a kérdésben, hogy csak az anyagi kárt szenvedett sértett, vagy minden sértett jogosult pótmagánvádlóként fellépni. A Kúria 1880. évi június 30-án, a 16123. számú határozatával már kimondta, hogy ha az ügyész már megnyugodott a bűnvádi eljárását megszüntető határozatban, a sértett fellebbezhet. Az 1882. évi június 5-én hozott 9. számú teljes ülési határozat csak a magánjogi elégtételre jogosultnak adta meg a pótmagánvád jogát, ellenben az 1887. december 17-én hozott 38. számú teljes ülési határozat a magánindítványra üldözendő választási bűncselekményeknél minden feljelentőt feljogosított a fellebbezésre.[21]

A Bp. 2. §-a és 42. §-a széles körben elismerte a pótmagánvád lehetőségét. A Bp. 13.§ (6)-(7) és (9) bekezdése a pótmagánvád képviseletére csak keret szabályokat adott, tartalommal való megtöltése a joggyakorlat feladata volt. A Magyar Királyi Kúria több döntésben is állást foglalt arról, hogy van-e helye pótmagánvádnak azokban az esetekben, amikor a bűncselekmény az állam vagyoni érdekeit sértette. A Kúria ítélezési gyakorlatának a lényege az alábbiak szerint foglalható össze:

Az állam (illetve állami szerv) sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásban helye volt pótmagánvádnak (K. 7893/1922., 3769/1937.), azokban az esetekben viszont nem, amikor az állam finansziális, fiskális érdekeit sértő bűncselekményről volt szó. Az utóbbira példaként hozható fel az a határozat, amely leszögezte, hogy adócsalási ügyben a vád képviseletére kizárólag az ügyészség hivatott, a pótmagánvádlói jogkör a pénzügyi hatóságot nem illeti meg (B. 484/1937.). Azért volt kizárt a pótmagánvád, mert maga az eljárási törvény hatalmazta fel a vád kizárólagos képviseletére az államügyészt ez esetekben.

A Kúria azonban a jelenlegitől lényegesen eltérő alkotmányos helyzetben alakította ki az ismertetett álláspontot. A második álláspont érvelésében egyáltalán nem elhanyagolható, hogy az ügyészség alkotmányos közjogi helyzete azóta alapvetően megváltozott. Míg korábban a kormánynak volt alárendelve, ma a végrehajtó hatalomtól – közigazgatástól – teljesen elkülönülő független szervezet, amely függősége még az Országgyűléstől is viszonylagos.

Az Alkotmánybíróság a 3/2004. (II. 17.) AB. számú határozata 2. pontjában leszögezte, hogy a legfőbb ügyész és az ügyészség nincs alárendelve az Országgyűlésnek. A legfőbb ügyész ezért sem közvetlenül, sem közvetve nem utasítható valamely meghatározott tartalmú egyedi döntés meghozatalára, vagy megváltoztatására. Az Alkotmánybíróság a határozat indokolásában rámutatott arra is, hogy a közvádra üldözendő bűncselekmények esetén a vádemelésről vagy annak elejtéséről – a magánvád és a pótmagánvád törvényben meghatározott eseteit kivéve – kizárólag az ügyészség dönthet. Ezt a döntést más szerv – így sem az Országgyűlés, sem annak (vizsgáló) bizottsága nem vizsgálhatja.

A legfőbb ügyésznek az Alkotmányból levezetett, az ügyészségi törvényben meghatározott jogkörei és feladatai vannak, melyeket önálló szervezettel és feladatkörrel rendelkező

alkotmányos szervként lát el. A szabályozásban ugyancsak érvényesül az elválasztott szervek autonómiájának-, hatásköreik teljes körű gyakorlásának kölcsönös tiszteletben tartásának és biztosításának az elve és kötelezettsége. Az ügyészség hierarchikus alapon felépülő, szigorú alá-fölérendeltségi elv alapján működő szervezet, melynek élén a legfőbb ügyész áll, aki vezeti és irányítja az ügyészi szervezetet. E feladatának ellátásához rendkívül széles körű jogosítványokkal rendelkezik, amelyek szervezeti függetlenségének és funkcionális önállóságának az alapjait képezik. Bár a legfőbb ügyész helyetteseit a köztársasági elnök nevezi ki, személyükre azonban a legfőbb ügyész tesz javaslatot. A legtöbb ügyészségi vezető (magasabb vezető állású, illetve vezető állású ügyész, fellebbviteli ügyész stb.) kinevezése a legfőbb ügyész kinevezési jogkörébe tartozik. Ezen túlmenően az ügyészeket is a legfőbb ügyész nevezi ki, és ő gyakorolja a munkáltatói jogokat az ügyészségi alkalmazottak felett (ez utóbbi jogkörét más vezető ügyészre részben átruházhatja).^[22]

Az ügyészségnek a fentiekben vázolt széleskörű függetlensége szükségessé teszi a pótmagánvádlói jogok elismerését az állam sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt indított büntetőeljárásban is. Az ügyészségnek bármely okra vagy körülményre visszavezethető tévedése vagy mulasztása e nélkül ugyanis orvosolhatatlan lenne. A jogalkotó ezt is szem előtt tartva vezette be ismét a pótmagánvád intézményét. Ezzel szűkítette az ellenőrizhetetlen hatalom körét, eleget téve a jogállami követelményeknek.

A pótmagánvád megengedhetősége kérdésében nem lehet ugyanis döntő szempont, hogy az államot a vagyoni sérelem milyen jellegű bűncselekmény eredményeként érte. A pótmagánvád előterjesztésére – a törvényben írt feltételek mellett – a sértett jogosult.

A sértett fogalmát a büntetőeljárás törvény egyértelműen határozza meg. Ezen eljárásban a Be. 51. § (1) bekezdése szerint a sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette. A Be. 53. § (1) bekezdése meghatározza azokat az eseteket, amikor a sértett pótmagánvádlóként léphet fel. A büntető anyagi jogszabályait is figyelembe véve leszögezhető, hogy sértett lehet természetes személy, jogi személy, és lehet az állam is. A Ptk. 28. § (1) bekezdése értelmében az állam – mint a vagyoni viszonyok alanya – jogi személy. Nem szorul bővebb indokolásra, hogy e vagyoni viszonyok bűncselekménnyel oksági kapcsolatban is sérülhetnek. Az eljárási törvénynek nincs olyan tételes rendelkezése, de a Be. hivatkozott előírásaiból olyan következtetés sem vonható le, hogy e sértetti kör valamelyikének bármely eljárási joga korlátozható, sőt elvonható lenne. Azokban az esetekben, amikor a törvényalkotó a pótmagánvádat szükségtelennek ítélte, azt tételes rendelkezéssel kizárta (pl. – a fentebb már felsoroltakon túl - Be. 474. § (5) bek. katonai bűncselekmény miatt folytatott eljárásban).

Ebből pedig az következik, hogy az államot is megilletik mindazok a jogok, amelyeket a törvény a sértettek számára biztosít, amennyiben bármely jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sérti vagy veszélyezteti. Így – természetesen képviselője útján – pótmagánvádlóként is felléphet.

Nincs tehát jelentősége annak, hogy az államot a közhatalom gyakorlójaként, vagy „magánjogi jogviszony alanyaként” érte-e sérelem. A büntetőeljárásban – amennyiben sértett – az állam soha sem a közhatalom gyakorlójaként, hanem a büntető eljárásjogi jogviszony szereplőjeként jár el. Ebben a minőségében közhatalmi jogosítványai nincsenek, nincs több joga, mint bármely más sértettnek, de eltérő törvényi rendelkezés hiányában kevesebb sem lehet.

Az állam vagy bármely szerve, amikor bűncselekmény sértettjeként a büntetőeljárás alanyává válik, nem a hatósági jellegével él, ugyanolyan sértett, mint bárki más. Ezért helytelen az első álláspont azon felfogása, mely szerint a pótmagánvádlóként fellépése esetén két állami szerv

vitájáról kellene a bíróságnak dönteni. Az állam, ha a büntetőeljárásban sértettként szerepel, nem hatóság, hanem a büntetőeljárásban résztvevő személyek egyike.

Az ügyészség és más sértettként fellépő állami szerv vitájára a büntetőeljárásban ténylegesen eddig is sor kerülhetett (pl. ha a magánfél és az ügyészség álláspontja eltér a bűncselekménnyel okozott kár összecszerűségét illetően). Az ügyészség, mint közvádó – a magánvádas eljárás esetét kivéve – természetes személyek érdekeit is érvényesíti, s ez az említettek büntetőeljárási jogait semmiben sem korlátozza. Éppen ezért téves az a nézet, mely szerint kizárólag az ügyészség gyakorolhatja a sértett jogait abban az esetben, ha az államot, mint a közhatalom gyakorlóját éri sérelem, s ezért nincs helye pótmagánvádnak. A sértettnek a törvény szerint számos más eljárási joga van a pótmagánvádlóként fellépésén túl is. Az első álláspont érveinek elfogadása esetén kérdés: a további sértetti jogok minként érvényesülnek.

Téves az a nézet, melynek végső eredménye szerint a gazdasági bűncselekmények esetében nincs, a vagyoni elleni bűncselekmények esetében pedig van helye pótmagánvádnak, ha az állam a sértett. Az első álláspont érvelése szerint a gazdasági bűncselekmények esetén a pótmagánvád azért is kizárt, mert a pótmagánvádló a büntető eljárásjog rendszerében magánérdeket érvényesít. A köztulajdon sérelmére elkövetett vagyoni elleni bűncselekmények esetében azonban nyilvánvalóan nem magánérdekről, hanem közérdekről van szó.

A második álláspont érvei mellett a kifejtetteken túl alkotmányossági szempontok is megállapíthatók. A gazdasági bűncselekmények zöme – így különösen a Btk. 310. §-ában szabályozott adó- és társadalombiztosítási csalás, azon túl, hogy a gazdálkodás rendjét sértik vagy veszélyeztetik, a tulajdoni, vagyoni viszonyok sérelmével is járnak. Az adócsalás nem csupán az állami pénzgazdálkodás rendjét támadja, az adóbevétel csökkentése révén egyúttal a közvagyon is károsítja.

Az Alkotmánybíróság több döntésében is állást foglalt az Alkotmány 9. § (1) bekezdésének értelmezésében, illetve az Alkotmány által elismert köz- és magántulajdon közötti egyenlő elbánás biztosítása érdekében [21/1999. (X.4.), 7/1991. (II.29.), 27/1991. (V. 20.), 6/1992. (I. 30.)]. E határozatok kiemelten hangsúlyozzák a fent említett tulajdoni formák közötti egyenjogúságot, s különösen az egyenjogúságból eredő egyenlő védelmet. Az adócsalás (és más gazdasági bűncselekmények) szankcionálásával a büntető anyagi és eljárásjog biztosítja a védelem érvényesülését, kereteit. A pótmagánvád intézménye biztosítja ezeket az eljárásjogi kereteket abban az esetben, ha a közvádó ezt nem teszi meg.

Ebből pedig levonható: a különböző tulajdoni formák egyenjogúságából következő egyenlő védelem alkotmányos elve sérülne abban az esetben, ha az állam sértetti jogait (így a pótmagánvádhoz való jogát) jogértelmezéssel korlátozásra kerülnének.

Ez az elv egyébként más jogterület keretei között felmerült jogvitában is kifejeződött. A Legfelsőbb Bíróság a Gfv.X.31.639/2001. számú határozatában leszögezte, hogy „a jogerős ítélet azon álláspontja, amely szerint az alperes (az állam) a vagyoni viszonyok körében korlátozott jogalanyiséggel rendelkezik, sérti az Alkotmány 9. §-a (1) bekezdését és 70. §-a (1) bekezdését.”

A másodikként kifejtett és részünkről is elfogadott helyes álláspont szerint az államot sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények megvalósulása esetén a pótmagánvád soha nem zárható ki, ha annak a Be.-ben megfogalmazott törvényi feltételei megvalósultak.

Ezekben az esetekben az államot az a szerve képviseli pótmagánvádlóként, amelynek érdekkörében a bűncselekmény sérelmet vagy veszélyhelyzetet idézett elő. Ez a szerv lehet állami vállalat [Ptk. 31. §], egyéb állami gazdálkodó szerv [Ptk. 35. §], vagy költségvetési

szerv. A pótmagánvádat az e szervek képviselőjére jogosult személy [Ptk. 31. § (6) bek. és 36. § (2) bek.] terjesztheti elő.

Thoughts about accessory private prosecution

In Hungary the new code of criminal procedure established a new legal institution to the Hungarian legal system: accessory private prosecution. This kind of private prosecution gives opportunity to the afflicted person to continue penal procedure in case of negative sentences from investigation authorities. If the prosecutor or the investigation authority stops proceeding or the prosecutor sets aside, withdraws formal accusation, afflicted person can substitute them during a penal procedure and has a right to claim the continuation of it. Our valid code does not limit the field of crimes this legal institution of accessory private prosecution can be applied. But there are some strict reasons, which limit this right of the afflicted person. If the investigation authorities neglected formal accusation because of childhood, death, prescription, clemency, prohibition of ne bis in idem, accessory private prosecution cannot be applied.

Pros of accessory private prosecution can be found in the rights of afflicted persons. Criminal power of the state cannot be absolute, so we have to give the right for the injured to judge whether he insists on taking the responsibility of the perpetrator despite the opposite opinion of public bodies. This legal institution can help omissions of prosecutors to be remedied. Practicing this right depends on the stadium of the procedure. During the investigation period or the period of formal accusation reasons for accessory private prosecution are different.

According to the new rules of the code, applying an advocate in the procedure is an obligation for the afflicted person. This regulation ensures that the structure of penal proceedings cannot be changed basically. In a normal procedure there is always a professional expert, the prosecutor on the side of accusation. That is why the code does not permit accusation without applying an advocate.

Costs are interesting question in case of accessory private prosecution. In popular action procedures costs are paid by the state. When the afflicted person practices the right of accessory private prosecution, state pays in advance, but if perpetrator is acquitted or the court stops proceeding, costs should be paid by the private prosecutor himself. There are some rules to ease this burden for the afflicted person: if he has bad financial capacity and he can certify this circumstance, court can authorize him not to pay for the fee of the advocate.

There is a special question in connection with accessory private prosecution: representation of the state. In these procedures the afflicted person is the state or one of the state bodies itself. There are two points of view to answer the question: who is authorized to represent the state as an accessory private prosecutor during a penal procedure. First we have to make difference between the injuries: if the injury is against the state while practising public authority, the injured party is the state itself. But if the injury hit the state as a civil legal entity, a possessor, the right to claim is in the hand of that public body, which was entrusted to handle the injured property. This theory means that in case of injuries against the public author state, only the prosecutor can represent it, so there is no chance for accessory private prosecution.

The other solution for this problem has its starting point that in every crime against public property, accessory private prosecution can be applied. In this case the state can be represented by that part of it, which has interest. Although there are no jurisdiction in this question, because accessory private prosecution was established by the new code from 1st July 2003 after fifty years into the Hungarian legal practice. According to the regulations of

the code, we can find the following sentence: afflicted person is whose right or legal interest was hurt or endangered by the crime. Analyzing this definition the argument can be read previously is decent for those situations, when we would like to find the legal representative of the state as an accessory private prosecutor.

Accessory private prosecution is a good solution that fits to the new directions of law development, to increase rights of the afflicted person. Naturally, time needs to become a well-adopted legal institution in Hungarian legal system after half a century silence.

Felhasznált irodalom

1. Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata, Budapest, 1898
2. Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás, Budapest, 2004
3. Hautzinger Mária – Herke Csongor: Új magyar büntetőeljárás dióhéjban, Pécs, 2003
4. Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Budapest, 2003
5. Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog, Budapest, 2003
6. Tremmel Flórián: A magánvád szabályozása az első magyar Büntető Perrendtartásban és a mai magyar reformtörekvések, Magyar Jog, 1996, 11. szám
7. Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás, Budapest-Pécs 2001.

[1] Tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék

[2] Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata (Budapest, 1898.) 123. o.

[3] Uo.

[4] Uo., 124. o.

[5] Uo., 123. o.

[6] Tremmel Flórián: A magánvád szabályozása az első magyar Büntető Perrendtartásban és a mai magyar reformtörekvések. Magyar Jog, 1996, 11. szám, 649. o.

[7] Király Tibor: Büntetőeljárás jog (Budapest, 2003.) 182-183. o.

[8] Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás (Budapest, 2004.) 91. o.

[9] Tremmel szerint jelentős részben éppen a széttöredezett szabályozás tette szükségessé azt, hogy a pótmagánvádlnak mindig ügyvéddel kell képviseltetnie magát a büntetőeljárásban. Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás (Budapest-Pécs, 2001.) 189. o.

[10] Ez eset alól kivételt képez, ha kényszergyógykezelés elrendelése látszik szükségesnek.

[11] Az 1998. évi XIX. törvény miniszteri indoklása

[12] Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog (Budapest, 2003.) 82. o.

[13] Király i.m., 183. o.

[14] Uo., 368. o.

[15] Hautzinger Mária – Herke Csongor: Új magyar büntetőeljárás dióhéjban (Pécs, 2003.) 34. o.

[16] Király i.m., 369. o.

[17] Uo., 317. o.

[18] Az 1998. évi XIX. törvény miniszteri indoklása

[19] Uo.

[20] Hautzinger – Herke i.m. 115. o.

[21] Balogh – Illés – Vargha i.m. 486. o.

[22] 3/2004. (II. 17.) AB. határozat

